

викладаєш; розвивати і стимулювати до розвитку молодих представників педагогічної професії. В американській науково-педагогічній думці оформилися декілька підходів до трактування поняття «професійна відповідальність педагога»: як особистісне утворення, що допомагає ідентифікувати себе з представниками професійної спільноти і відповідно виконувати якісно всі професійні обов'язки; як інституційна норма для певної групи фахівців; як результат дотримання норм і правил педагогічної етики; як прагнення надавати якісні освітні послуги і розвивати педагогічну теорію та практику відповідно до академічних прав і свобод; як прояв колективної волі педагогічного складу закладу освіти.

Ключові слова: професійні обов'язки вчителя, педагогічна етика, академічна свобода, якість освіти, колективна відповідальність, інституційна норма, академічна добросовісність, місія закладу освіти, здобувачі освітніх послуг.

УДК 159.9.019.4:001.8(045)

**STUDY OF VALUE ORIENTATIONS THAT ARE FORMED
IN ACHIEVERS-ATHLETES**

**ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ-СПОРТСМЕНІВ**

Юлія Родіна

кандидат наук з фізичного
виховання і спорту, доцент
E-mail: jalodari24@gmail.com
ORCID 0000-0003-1747-2517
Придніпровська державна академія
фізичної культури і спорту, Україна

Yullia Rodina

Candidate of Sciences in Physical
Education and Sports, Associate Professor
E-mail: jalodari24@gmail.com
ORCID 0000-0003-1747-2517
Prydniprovaska State Academy of
Physical Culture and Sports, Ukraine

Ольга Каковкіна

кандидат наук з фізичного
виховання і спорту, доцент
E-mail: kakovkinaolya@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8772-4065
Придніпровська державна академія
фізичної культури і спорту, Україна

Olga Kakovkina

Candidate of Sciences in Physical
Education and Sports, Associate Professor
E-mail: kakovkinaolya@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8772-4065
Prydniprovaska State Academy of
Physical Culture and Sports, Ukraine

Аліна Зотіна

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності Психологія
E-mail: a.zotina9@gmail.com
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка/Інститут
післядипломної освіти, Україна

Alina Zotina

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty Psychology
E-mail: a.zotina9@gmail.com
Kyiv National University named after
Taras Shevchenko / Institute of
Postgraduate Education, Ukraine

ABSTRACT

The article considers the system of value orientations which forms the semantic basis of motivation of human behavior. This system is the internal basis of the individual's relationship with reality. Scientific sources on the issue of value orientations are analyzed. The analysis shows that historically the concept of "value orientations" of the individual has developed as a concept that reveals the relationship of "individual" and "social" in the human mind.

The unity of cognitive and affective processes was considered an important basis for this. The paper considers the formation of a system of values in the social situation of higher education. An analysis of the study of value orientations according to the method of S. Schwartz.

It is important for them to show competencies according to social standards. In general, such a person tends to choose their own goals and achieve them based on their abilities. There is a tendency to choose goals that in the process or as a result will bring sensual pleasure. The study also shows that the values of tradition, power, stimulation are not important for respondents. Such data indicate the lack of formation in adolescence of the desire for social leadership. This is because students are professionally determined, but they have not passed the stages of professional self-realization and do not feel the need to rely on the values of power for themselves. The prospects of the study are the study of the relationship of selected values with the level of subjective well-being.

Key words: *education applicant, athletes, institutions of higher education, value orientations.*

Актуальність теми. Система цінностей та її створення завжди остаються актуальною проблемою у дослідженні особистості та її розвитку, та, як зазначають науковці, ця сфера остається пов'язана із усвідомленням і задоволенням власних потреб. Виникнення будь-якої потреби і необхідності її задоволення ставить суб'єкт в ситуацію необхідності вибору найкращого способу задоволення цієї потреби. Ключовим елементом регуляційного процесу виступають ціннісні орієнтації індивіда (Wong, Reker, Peacock, 2006; Кокун, 2012; Малхазов, 2012). Ціннісні орієнтації надають внутрішньому світу людини цілісність і системність, забезпечують в розвитку особистості гармонійне поєднання різнорівневих компонентів (поглядів, переконань, мотивів).

Співвідношення цінності й потреби знаходиться у зв'язку взаємної регуляції, будучи джерелом утворення мотивів і смислів, тісно пов'язаними з розвитком смислової сфери особистості в напрямку її прогресуючої соціалізації. Отже, розуміння цінностей в якості орієнтирів людської діяльності можна вважати результатом «піднесення потреб» людей, спрямованості до чогось більш складного, ніж утилітарний предмет задоволення потреб. Людина, в силу своєї здатності до об'єктивації і суб'єкт-об'єктивним відносинам, задовольняє свої потреби опосередкованим способом, через призму культурної взаємодії з соціумом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах соціальних змін, коли відбувається трансформація цінностей, проблема цінностей особистості і суб'єктивного благополуччя набуває особливого значення. Це пов'язано з тим, що, будучи найважливішим компонентом структури

особистості, особистісні цінності виступають як регулятори поведінки, які проявляються в усіх сферах діяльності людини. Цінності є однією з найважливіших проблем, досліджуваних науками про людину: філософією, психологією, педагогікою, соціологією, і т. інше. Незважаючи на те, що більшість визначень цінностей в психології спираються на філософські та соціологічні концепції цінностей і ціннісних орієнтацій, які мають давні традиції, психологічне розуміння особистісних цінностей відрізняється від інтерпретації цінностей в інших науках.

На початку ХХ століття проблема «цінностей» була переміщена у сферу конкретно-наукових досліджень. Значущими були роботи психологів: В. Франкла, Г. Олпорта, Л. Кольберга, А. Маслоу, М. Рокіча, Е. Фромма, В.А. Ядова, В.Н. Мясіщева, Б.Г. Ананьєва, А.Г. Асмолова, В.П. Тугаринова та ін. Сказане вище демонструє зв'язок аксіологічного аспектів суб'єктивного благополуччя особистості, сфери потреб, цінностей і мотиваційних доменів. Сучасні автори (Аршава, 2012; Вірна, Мудрик, 2013; Морщакова, 2013; Книш, 2015; Вакуленко, Чинчиков, 2019; Ткалич, Дубяга, 2021), розглядають ціннісні орієнтації у руслі професійного становлення сучасного фахівця та особистісного розвитку, де вони насамперед детермінують її життєстійкість та почуття власної цінності у психокультурному бутті та окреслюють поняття суб'єктивного благополуччя людини. Суб'єктивне благополуччя, як і ціннісні орієнтації, являють собою динамічні конструкти, формування і регулювання яких не зупиняється протягом усього життя індивіда. Отже, при вивченні впливу ціннісних орієнтацій індивіда на рівень суб'єктивного благополуччя більш доцільним буде звернутися до певної вікової групи – у нашому випадку це першокурсники, що отримують вищу освіту фізкультурної спрямованості.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. У нашому випадку дослідження було пілотажним як ілюстрація подальших емпіричних розвідок і проходило на прикладі студентів першого курсу Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту. Метою дослідження було виявлення ціннісних орієнтацій у студентів-спортсменів у ситуації соціального розвитку – навчання у закладі вищої освіти для студентів першого курсу та проаналізувати превалюючі цінності.

Завданнями дослідження стало: проаналізувати спеціальну літературу; узагальнити подані у наукових джерелах підходи до розуміння поняття феномену «цінність»; дослідити ціннісні орієнтації здобувачів-спортсменів за допомогою «Ціннісного опитувальника Ш. Шварца»; якісна інтерпретація результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті даної роботи особливу увагу приділялося цінностям як психолого-педагогічній категорії. У руслі психологічної науки поняття ціннісних орієнтацій зазнало багаторазового переосмислення паралельно з розвитком різних напрямків. Цінності – це узагальнені уявлення про блага і прийнятні способи їх досягнення, на основі яких суб'єкт здійснює свідомий вибір цілей і напрямку діяльності. Категорія «цінність» дослідниками розуміється як вираження суб'єктивності індивіда, яка базується на його потребах, висловлює його вибіркове ставлення до об'єкта-носія цінності і виконує функцію спонування і активності (Бондаревська,

Сластьонін, Каган, 2015). В рамках психологічного напрямку існує безліч підходів до визначення феномена «ціннісних орієнтацій». Вони можуть трактуватися як «моральність особистості», «складні узагальнені системи ціннісних уявлень», «основний канал перетворення культурних цінностей в стимули і мотиви практичної поведінки людей», «детермінанти прийняття рішення». Для А.Н. Леонтьєва ціннісні орієнтації: «це провідний мотив – мета підноситься до істинно людського і не обособлює людину, а об'єднує її життя з життям інших людей, їх благом... такі життєві мотиви здатні створити внутрішню психологічну причину його існування, яка складає сенс життя» (Книш, 2015). Ціннісні орієнтації – складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особистості, що визначає загальний підхід людини до світу, до себе, що надає сенс і напрямок особистісним позиціям, поведінці, вчинкам. Ціннісні орієнтації являють собою особливі психологічні утворення, завжди складаючи ієрархічну систему та існуючі в структурі особистості, як її елементи (Вакулєнко, Чинчиков, 2019).

Ціннісні орієнтації особистості, що зв'язують її внутрішній світ з навколишньою дійсністю, утворюють складну багаторівневу ієрархічну систему, займаючи прикордонне положення між мотиваційною сферою потреб і системою особистісних смислів. Відповідно, ціннісні орієнтації особистості виконують подвійні функції. З одного боку, система ціннісних орієнтацій виступає в якості вищого контрольного органу регулювання всіх збудників активності людини, визначаючи прийнятні способи їх реалізації. З іншого - в якості внутрішнього джерела життєвих цілей людини, висловлюючи відповідно те, що є для нього найбільш важливим і має особистісний зміст. Система ціннісних орієнтацій, тим самим, є найважливішим психологічним органом саморозвитку і особистісного зростання, визначаючи одночасно його напрямок і способи його здійснення (Сраік, 2007; Ткалич, Дубяга, 2021).

Цінності ніколи не існують розрізнено, завжди оформлюються в деяку цілісну систему. Будь-яка система має структуру, тобто певну модель своїх зв'язків і відносин, ієрархічність. Структура ціннісної системи соціуму відображає особливості сприйняття людьми дійсності, являючи собою сплав раціонального і чуттєвого ставлення до реальності. В упорядкуванні ціннісної системи можна, на наш погляд, виділити два основних принципи. Перший заснований на ієрархічному підході, на виділенні домінантних цінностей, по відношенню до яких інші виступають як вторинні. Інший спосіб упорядкування цінностей складається в їх розподілі по різних сферах діяльності. Лише в граничних тлумаченнях цінності, що відносяться до різних соціальних сфер, фігурують незалежно один від одного, звичайно ж вони перетинаються одна з одною. Діяльність людей здійснюється в тих рамках, які задаються цілісною системою цінностей. Ними визначаються насамперед з одного боку – спрямованість людської поведінки, а з іншого – заборони.

Як бачимо цінності не можуть існувати окремо одна від одної і завжди утворюють цілісну систему цінностей. Така система цінностей становиться опорою для людини. О. Моршакова пише, що система ціннісних переконань організує внутрішній світ людини у її центральній ланці – психокультурному сенсі (Моршакова, 2013: 105). Фундаментом системи цінностей виступають моральні цінності, що визначають бажаний для окремо взятої людини спосіб

відношення між людьми в термінах «благо», «добро» і «зло», «обов'язок» і «честь», «відповідальність», «щастя». Цінності, вступаючи у взаємодії між собою, утворюють систему, яка є істотним елементом організації суспільства. Цінності, а також відмінності в цінностях різних суспільств є ключем до розуміння їх культур. У широкому сенсі система цінностей – це внутрішній стержень культури, що володіє надцинним для більшості громадян. Саме вони забезпечують функціонування і стабільність будь-якої соціальної системи за допомогою механізмів контролю та коригування ціннісних орієнтацій, притаманних цій системі.

Узагальнюючи результати аналізу наукових джерел можна зробити висновок, що в психологічній науці існує цілий ряд підходів до розуміння поняття феномену «цінність». У сучасних психологічних дослідженнях цінності переважно розглядаються як життєві цілі, сенси та ідеали, які визначають загальну спрямованість особистості. Особистісні цінності розглядаються як одна з форм існування цінностей, поряд з соціальними ідеалами і предметно втіленими цінностями. Вони проявляються не тільки в процесі здійснення тієї чи іншої діяльності, але вже на етапі зародження конкретно-ситуативних мотивів, віддзеркалюючись в їх структурі і смисловій характеристиці. Поняття особистісні цінності знаходиться в ряді таких понять як ідеали, переконання, установки, мотиви і потреби.

Найважливішою базою розвитку особистості і її ціннісних орієнтацій багато вчених вважають соціальний розвиток. Ці ідеї відображені в роботах Л.С. Виготського, Л.І. Божович, І.С. Кона, А.Н. Леонтьєва, В.І. Слободчикова, Д.Б. Ельконіна та ін.

Нами вивчалась можливість дослідження сформованості ціннісних орієнтацій для здобувачів-спортсменів, що за ситуацію соціального розвитку мають не тільки навчання у закладі вищої освіти, а ще й заняття спортом.

Для чого було розроблено методіку, де для вирішення поставленої задачі застосовується опитувальник Ш. Шварца, який дає можливість досліджувати динаміку зміни цінностей.

Пілотажне дослідження з метою емпіричної розвідки проводилось на базі Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту. У ньому брали участь здобувачі вищої освіти, що навчаються на першому курсі. Всього в дослідженні взяли участь 25 осіб факультету фізичне виховання та 37 осіб факультету олімпійський і професійний спорт.

Для інтерпретації результатів було застосовано якісну інтерпретацію результатів, де аналізувалось дві групи даних – найбільш важливі цінності для дослідженого контингенту (рис.1) та найменш важливі цінності (рис.2).

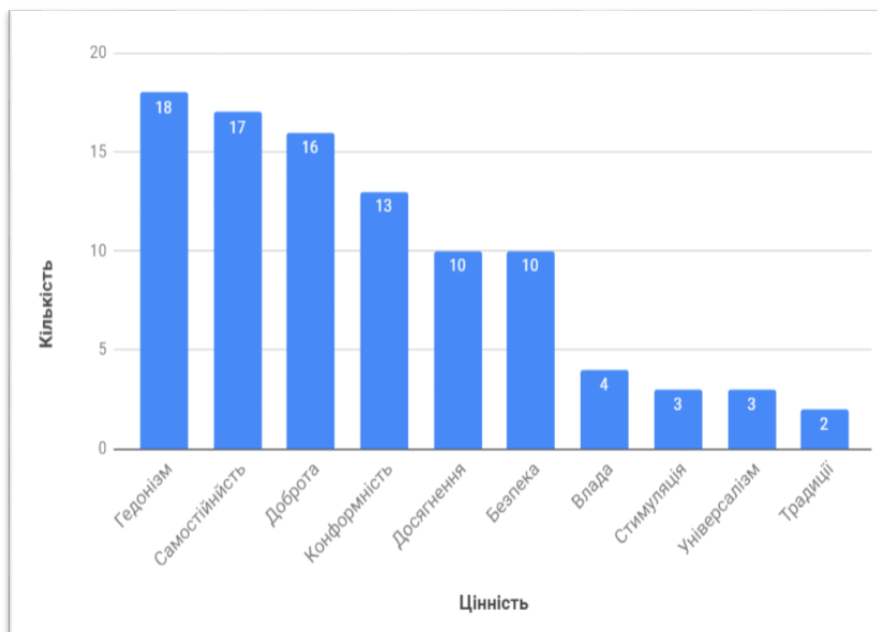

Рис. 1. Розподіл кількості значущих цінностей у групі респондентів.

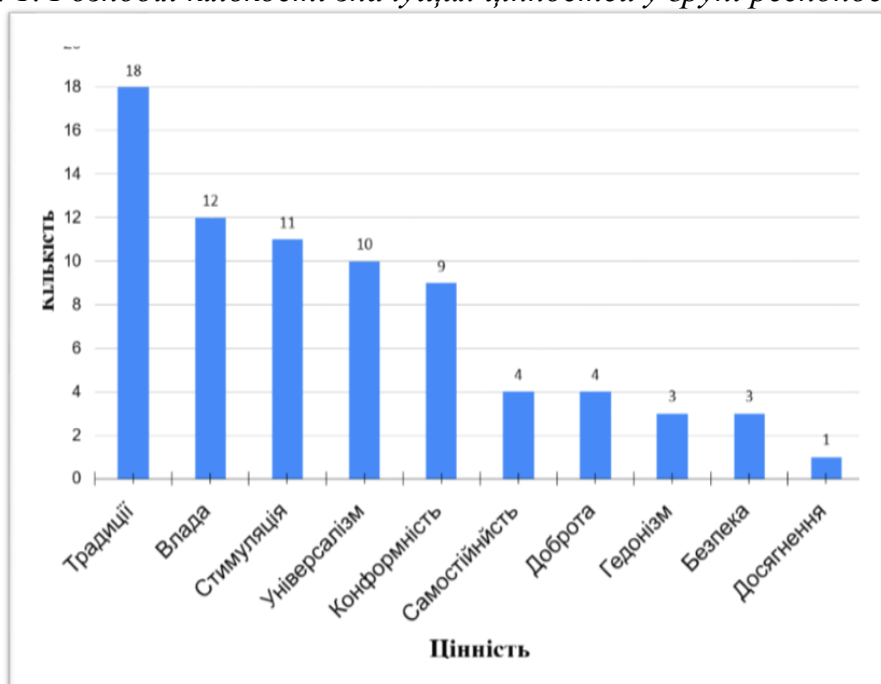

Рис. 2. Розподіл кількості самих не важливих цінностей у групі респондентів.

Як бачимо з проведеної емпіричної розвідки, частіше всього серед значущих цінностей у досліджуваній групі зустрічались наступні: «гедонізм», «самостійність», «доброта» – має місце потреба у позитивній взаємодії в групі, самостійність прийняття рішення та задоволеність життям. Серед не важливих цінностей опинилися традиції, влада, стимуляція

Звернемося до найменш важливих цінностей. Для кожного опитуваного

сортуюмо цінності по зростанню значення і беремо 3 із них, які виявились на початку списку. Це будуть 3 самі не важливі цінності для досліджуваного. У нашому дослідженні частіше всього серед не важливих цінностей зустрічались традиції, влада, стимуляція (рис.2).

Для здобувачів не складають цінності ідеї, норми, традиції, які існують в культурі. Вони не цінують престиж, статус, контроль чи домінування над людьми. Дослідження свідчить, що студенти цінять самостійність і схильні самі вибирати шлях дій і спосіб рішень, ніж звертатися до того, як це вже прийнято у суспільстві.

Таким чином бачимо, що використання опитувальника Шварца дає можливість проведення аналізу сформованості ціннісних орієнтацій, що базується на концепції дворівневого існування цінностей, де окремо аналізуються індивідуальні цінності на рівні переконань та на рівні поведінки. Різниця показників за типами цінностей в цих двох частинах опитувальника буде характеризувати два рівня функціонування цінностей, відображає ціннісний тиск, який здійснюється через соціалізацію, а також під впливом референтних груп і традицій.

Проаналізуємо другу частину опитувальника Ш. Шварца «Профіль особистості». Для цього відсортуюмо мотиви поведінки по спаданню і відберемо для подальшого аналізу три самі важливі мотиви у кожного досліджуваного.

За результатами мотив досягнення зустрічається частіше всього. На другому місці з однаковими відсотками: стимуляція, самостійність, гедонізм. Хоча стимуляція входила до трьох самих не важливих цінностей, вона проявляється в мотивах поведінки.

Пілотажне дослідження показало, що здобувачі схильні шукати щось нове та глибокі переживання, хоча на рівні нормативних цінностей це не є важливим. У поведінці мотиви досягнення, самостійності і гедонізму співпадають з нормативними цінностями, тобто опитувані можуть реалізувати нормативні цінності в соціумі. При цьому такі цінності, як влада і безпека не завжди можуть реалізуватися.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Система ціннісних орієнтацій утворює смислову основу мотивації поведінки та є внутрішньою основою для взаємин особистості із зовнішнім світом. Вона втілюється в ідеалах, інтересах, спрямуваннях людей та визначає їхню поведінку. Ціннісні орієнтації, що визначають загальну спрямованість особистості здобувачів вищої освіти, допоможуть визначити вектор психолого-педагогічної роботи із здобувачем. У проведеному пілотажному дослідженні було виявлено, що превалюючими цінностями у респондентів Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, є «гедонізм» та «самостійність». Можна зробити висновок про те, що у досліджених цінним є отримання задоволення від життя, а також автономність – самостійно приймати рішення і вибирати свій спосіб діяти.

Перспективою подальших досліджень є розробити більш комплексну методикку досліджень ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти, у тому числі у ЗВО фізкультурної спрямованості та дослідити рівень суб'єктивного благополуччя у випадках, коли існує різниця між рівнями, тобто індивідуальні цінності частково або повністю не представлені на рівні поведінки.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Аршава, І.Ф. (2012). Психічні стани як форми концентрованого прояву емоційної стійкості й емоційної вразливості. *Медицинская психология*. 3, 3-11.

Вакуленко, О.Л., Чинчиков, І. К. (2019). Особливості впливу ціннісних орієнтацій на життєстійкість особистості. *Теорія і практика сучасної психології*, 32-36.

Книш, А.Є. (2015). Поняття готовності до професійної діяльності в роботах вітчизняних та зарубіжних учених. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2, 37-45.

Кокун, О.М. (2012). Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агенство».

Малхазов, О.Р. (2012). Рефлексивність як чинник розвитку емоційної стійкості особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2, 48-56.

Морщакова, О. (2013). Цінність у психокультурному бутті людини як особистістю. *Аксіопсихологія*. 1, 105–114.

Ткалич, М.Г., Дубяга, Я.І. (2021). Задоволеність працею в контексті професійної самореалізації персоналу: результати емпіричного дослідження. *Проблеми сучасної психології*. 2 (21), 97-104.

Craik, K.H. (2007). Personality research methods: An historical perspective. *Journal of personality*. 54, 18–51.

Wong, P.T.P., Reker, G.T., Peacock, E. (2006). The resource-congruence model of coping and the development of the Coping Schema Inventory. New York: Springer, 223-283.

REFERENCES

Arshava, I.F. (2012). Psykhichni stany yak formy kontsentrovanoho proiavu emotsiinoi stiikosti y emotsiinoi vrazlyvosti. [Mental states as forms of concentrated manifestation of emotional stability and emotional vulnerability]. *Medytsynskaia psykholohyia* [Medical psychology]. 3, 3-11. [in Ukrainian].

Vakulenko, O.L., Chynchykov, I. K. (2019) Osoblyvosti vplyvu tsinnistnykh orijentaciy na zhyttjestykyt' osobystosti. *Teoriya i praktyka suchasnoji psykhologiji*. [The peculiarities of the injection of valuable orientations on the life of the special. *Theory and practice of modern psychology*]. 32-36.

Knish, A.Ye. (2015) Ponyattya gotovnosti do profesijnoyi diyalnosti v robotah vitchiznya nih ta zarubizhnyh uchen ih. *Teoriya i prktika upravlinnya socialnimi sistemami: filosoftiya, psihologiya, pedagogika, sociologiya* [Understanding readiness to professional activity in the work of domestic and foreign scientists. *Theory and practice of managing social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology*]. 2, 37-45.

Kokun, O.M. (2012) Psihologija profesijnogo stanovlennja suchasnoho fahivcja [Psychology of professional development of a modern specialist]: monografija. K.: DP «Inform.-analit. Agenstvo» [Psychology of the professional development of a modern fahivtsya: monograph. K.: DP “Inform.-analyt. Agency”]. [in Ukrainian]

Malhazov, O.R. (2021) Refleksivnost' jak chinnuk rozvytku emotsijnoji stiykosti osobystosti. *Problemy suchasnoji psykhologiji* [Reflexivity is like a clerk for the development of emotional stability of specialty. *Problems of contemporary psychology*]. 2, 48-56.

Morshakova, O. (2013) Tsinnist' u psihokul'turnomy but'ji ljudunu jak osobystostiju. *Aksiopsyhologija* [The value of the psychocultural butty of a person as a specialty. *Axiopsychology*]. 1, 105-114.

Tkalych, M.G., Dubjaga, Ja.I. (2021) Zadovolenist` praceyu v konteksti profesijnoi samorealizacii personalu. *Problemy suchasnoji psyhologiji* [Satisfaction with practice in the context of professional self-realization of staff: results of empirical research. *Problems of contemporary psychology*]. 2 (21), 97-104.

Craik, K.H. (2007). Personality research methods: An historical perspective. *Journal of Personality*, 54 (1), 18-51

Wong, P.T.P., Reker, G.T., Peacock, E. (2006). The resource-congruence model of coping and the development of the Coping Schema Inventory. New York: Springer, 223-283.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається система ціннісних орієнтацій як конструкт, що утворює смислову основу мотивації поведінки і являється внутрішньою основою відносин особистості з дійсністю. Проаналізовано наукові джерела з питання ціннісних орієнтацій, які показують, що історично поняття «ціннісні орієнтації» особистості розвивалося як термін, що розкриває зв'язок «індивідуального» і «суспільного» у свідомості людини; як єдність когнітивних і афективних процесів. У роботі розглядається утворення системи цінностей у соціальній ситуації розвитку отримання вищої освіти. Проводиться аналіз дослідження ціннісних орієнтацій за методикою Ш. Шварца, яка базується на концепції дворівневого існування цінностей та дає можливість окремо аналізувати індивідуальні цінності на рівні переконань та цінності на рівні поведінки. Ціннісні орієнтації досліджувались на прикладі студентів-спортсменів, що навчаються у Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту. Результатами дослідження визначено, що частіше всього серед значущих цінностей зустрічаються «гедонізм», «самостійність», «доброта» – у соціальній поведінці опитувані часто демонструють схильність до чуттєвих задоволень (мотив «гедонізм»). Мотив «самостійність» проявляється в важливості самостійному прийнятті рішень, творчості, самоконтролі та самоуправлінні. Також для них важливо проявити компетенції, згідно соціальним стандартам. Загалом така особистість схильна самостійно вибирати свої цілі і досягати їх, опираючись на свої здібності. Є схильність вибирати цілі, які в процесі або в результаті будуть приносити чуттєві задоволення. Також дослідження свідчить, що частіше всього серед не важливих цінностей зустрічались традиції, влада, стимуляція, що говорить про відсутність сформованості у такому віці прагнення до соціальних верхівок, адже попри те, що здобувачі освіти професійно визначені, вони не пройшли етапів професійної самореалізації і не почувають потреби спиратись на вищезазначені цінності. Перспективами дослідження визначено дослідження зв'язку вибраних цінностей з рівнем суб'єктивного благополуччя.

Ключові слова: здобувачі освіти, спортсмени, заклади вищої освіти, ціннісні орієнтації.